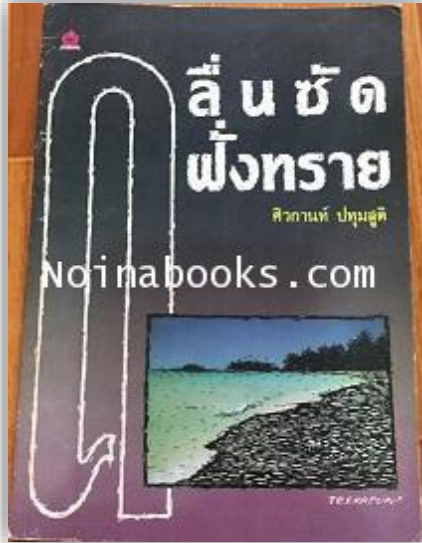


บทวิจารณ์หนังสือ “คลื่นซัดฝั่งทราย”



ผู้แต่ง ศิวกานต์ ปทุมสูติ

วิจารณ์โดย พระปลัดอภิเชษฐ์ สุภทรวาทิ*

“มองสังคมไทยผ่านกวีนิพนธ์คลื่นซัดฝั่งทราย: เสียงแห่งกาลเวลา”

สถานการณ์การบ้านการเมือง ณ ช่วงเวลาขณะนี้ทำให้ผมนึกถึงงานเขียนที่หลายคนจะเรียกว่าเก่ามากไปแล้วก็ได้เพราะงานชิ้นนี้เขียนขึ้นเมื่อปี 2530 ถ้านับอายุไล่กับผู้เขียนกวีนิพนธ์ชิ้นนี้มีศักดิ์เป็นพี่ถึงสองปี สิ่งที่คุณเขียนตั้งใจจะนำมาถกวันนี้ (คงไม่ถึงขั้นวิชาการหรอกนะครับด้วยไม่ได้มุ่งประสงค์เช่นนั้น) เป็นเรื่องที่คุณเขียนพบประเด็นที่น่าสนใจ (ส่วนตัว) ไม่มากไม่มาย เรื่องก็วนๆ อยู่กับสังคมและการเมืองไทยปัจจุบันนี้แหละ แต่ก่อนที่ผมจะกล่าวถึงกวีนิพนธ์นี้ ผมใคร่จะชวนทุกท่านทบทวนเรื่องราวเหตุการณ์สั้น ๆ

เริ่มที่...

* กองบรรณาธิการวารสารพุทธอาเซียนศึกษา (Buddhist ASEAN Studies Journal: BASJ)

เมื่อต้นปีนี้เอง กลุ่มเยาวชนปลดแอก (Free Youth) จัดตั้งขึ้นเพื่อเรียกร้องให้รัฐบาลประยุทธ์ จันทร์โอชายุบสภา¹ โดยกลุ่มเยาวชนปลดแอกเสนอและผลักดันวาระต่างๆ ครอบคลุมทุกมิติ ทั้งการเมือง เศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และไม่นานมานี้เองกลุ่มนักเรียนเลวก็ได้ถือกำเนิดขึ้นที่มุ่งประเด็นไปที่การศึกษาและลุกขึ้นมาเรียกร้องและต่อสู้สิทธิ เสรีภาพในโรงเรียน โดยปัญหาของระบบการศึกษาของไทยทั้งหมดได้ส่งถึงรัฐมนตรีเป็นที่เรียบร้อย เมื่อกลุ่มนักเรียนเลวเดินขบวนไปที่กระทรวงศึกษาธิการ

หากเราลองไล่เรียงเทียบประวัติศาสตร์ไทยช่วง 2475 เป็นต้นมา จะพบว่ากลุ่มต่างๆ ที่เกิดขึ้นในช่วงนี้ล้วนแล้วแต่เคยมีการเคลื่อนไหวและร่วมขบวนการต่อสู้เพื่อประชาธิปไตยมาแล้วทั้งสิ้น เช่น กลุ่มยุวชนสยามซึ่งได้พัฒนาเป็นศูนย์กลางนักเรียนแห่งประเทศไทย เข้าร่วมการเรียกร้องรัฐธรรมนูญ 14 ต.ค.2516 กลุ่มนักเรียนเลวก็เช่นกันก็ได้มีการจัดกิจกรรมและร่วมต่อสู้ในนาม “คณะราษฎร” ฝั่งคณะสงฆ์ปรากฏว่าเคยมี “คณะปฏิสังขรณ์” เกิดขึ้นเพื่อเรียกร้องให้มีการปกครองคณะสงฆ์อย่างยุติธรรมและเป็นไปตามระบอบประชาธิปไตยในระบบสังฆสภา ปัจจุบันได้เกิด “คณะปฏิสังขรณ์ใหม่” และมีชื่อที่สังคมรู้จักในวงกว้างว่า “กลุ่มแครอท” ได้เข้าร่วมการเคลื่อนไหวในครั้งนี้ด้วย เราอาจจะเรียกว่ากลุ่มทั้งหมดที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาที่มีการเมืองไทยซับซ้อนอย่างหนักมาตลอดช่วงนี้ว่าเป็นกลุ่มที่ฟื้นแนวคิดเดิมขึ้นมาใหม่ ส่วนข้อเรียกร้องบางประการอาจเปลี่ยนแปลงไปบ้าง เหมือนคลื่นซัดฝั่งที่มาเป็นระลอกไม่เคยหมดไป

ถ้าเรานำข้อเรียกร้องของทุก ๆ กลุ่มมาสังเคราะห์อย่างจริงจัง เราจะพบว่าล้วนแต่มีประเด็นที่ถูกสังคมปิดไว้ บางอย่างกดทับปัญหาเหล่านั้นไว้ ปัญหาที่ไม่เคยถูกพูดถึงในที่สาธารณะเลย นั่นแหละคือปัญหาที่แท้จริง ดังนั้นในตอนี้ เราจึงได้รับรู้ถึงแรงสะท้อนของสังคมถึงระดับโครงสร้างเลยทีเดียว จากเสียงของกลุ่มต่าง ๆ ที่ออกมาเรียกร้องต่อสังคม ผมเชื่อว่าบางเรื่องเป็นเรื่องที่เราไม่กล้าแม้แต่จะคิดด้วยซ้ำ....

¹ กรุงเทพธุรกิจ. 'เยาวชนปลดแอก' เปิดแถลงการณ์ข้อเรียกร้องฉบับเต็ม. เข้าถึงเมื่อวันที่ 22 พฤศจิกายน 2563 <https://www.bangkokbiznews.com/news/detail/890036>

เอาละ...

ผู้เขียนขอเข้าเรื่องสักที จากที่เล่ามาทั้งหมดเป็นเพียงเหตุผลที่ผู้เขียนพยายามจะเชื่อมต่อเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ (ที่พอจะรู้บ้างนิดๆหน่อยๆ) อย่างคนที่ชอบเฝ้าสังเกตเหตุการณ์บ้านเมือง (ซึ่งก็ไม่เชิงการเมืองอย่างนักประวัติศาสตร์หรือเหล่านักเรียนรัฐศาสตร์เข้าใจนักหรอก) เพราะผมจะพูดถึงงานกวีนิพนธ์ซึ่งเป็นสายวรรณกรรม (Literature)

ในสายตาของนักวรรณกรรมที่เชื่อว่าวรรณกรรมเป็นสิ่งสะท้อนสังคมนั่นเอง (อันนี้อาจจะเป็นทฤษฎีสุมสี่มุมห้าของผมก็ได้ ผิดพลาดก็ต้องขอภัย มา ณ ที่นี้)

คลื่นซัดฝั่งทราย (2530) เขียนโดยศิวกานต์ ปทุมสูติ เนื้อหาเป็นไปตามที่ผมทักท้วงเอาไว้ว่าวรรณกรรมเป็นเหมือนกระจกที่สะท้อนสังคมออกมาซึ่งกวีนิพนธ์ชิ้นนี้ทำสิ่งนี้อย่างตั้งใจ เริ่มตั้งแต่กล่าวถึง “ปุจฉาแห่งกาหปักษ์” “อลัชชีถึงสมิ” “เพลงยาว..ถึง รมต. ศึกษา” ผู้เขียนพบประเด็นที่น่าหยิบยกมาพูดคุยอยู่หลายเรื่อง (คิดว่า) อาจจะมีประโยชน์ต่อผู้อ่าน (มีอยู่หรือเปลาก็ไม่รู้) จึงขอนำมาแลกเปลี่ยนกับทุกท่านไว้ตรงนี้ด้วย

“ปุจฉาแห่งกาหปักษ์”

ข้าแต่บรรพชนต้นโคตร

ก็โยชน์ทुरुยุคแปลกย่าน

อดีตดิบหยิบปั้นเป็นสันดาน

ปัจจุบันกาลถาฉนใด

สังคมเส็งเคร็งที่คลุมครอบ

ใครจะตอบให้กระจ่างได้

ว่ามันมีที่เป็นมาเช่นไร

แล้วจะมีที่ไปหรือไม่มี²

(คลื่นซัดฝั่งทราย, น.10)

² ศิวกานต์ ปทุมสูติ. *คลื่นซัดฝั่งทราย*. สุริยสาส์น. 2530

คำประพันธ์ข้างต้นเป็นคำถามที่ย้อนไปไกลถึงบรรพกาลที่กวีแสดงความอัดอั้นตันใจต่อปัญหาสังคมว่ามันจะมีทางออกไหม หรือทางออกอย่างไร ปัญหาทำไมไม่เคยถูกแก้ไขสักที เราคงพอนึกออกถึงปัญหาคนกรุงเวลาบนเรื่องรถติดก็มักจะตำโคตรพ่อโคตรแม่เจ้าหน้าที่ ตำรัฐบาล แต่ก็นั่นแหละ ตำไปก็ไม่ได้แต่ตำเพราะปัญหาไม่เคยถูกแก้ไขสักที

กว่าสองทศวรรษที่ประเทศไทยตกอยู่ในวังวนรัฐประหาร แก้ไขรัฐธรรมนูญ ยุบสภา ฆ่าประชาชน ประเทศไทยผ่านมาหมด แต่ปัญหารุ่งรังก็ไม่เคยแก้ไขสักที ยุคพ.ศ.นี้แล้ว เรายังเห็นคนออกมาประท้วงเรื่องเดิม ๆ ซ้ำซาก เราเห็นน้ำตาชาวนา เห็นความอยุติธรรมแต่ใครเล่าจะตอบให้กระจ่างได้ ?

บทกวีที่ชื่อ “อลัชชีถึงสมิ” เป็นอีกภาพหนึ่งของสังคมที่กวีเล่าเรื่องพระ ในสายตาของคนไทย วัดเป็นดินแดนศักดิ์สิทธิ์ แต่ทว่าความเปลี่ยนแปลงก็ได้เข้ามารุกกล้าในพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์และก่อให้เกิดครรลองใหม่ดังที่กวีเสนอเรื่องราวให้เห็นในบทกวีนี้

“อลัชชีถึงสมิ”

สภาวะแวดล้อมเหมือนล้อมกรอบ

เลวร้ายรายรอบอยู่ถ้วนแล้ว

รอบเขตคามขอบครอบครวั

สังคมรุ่มร้อนอาราม

เข้าวัดหวังสดับธรรมรส

ก็ปรากฏอบายมุขเข้าบุกบ่าม

อลัชชีตีบทพรตลามปาม

ใบ้หวยหาบหามความมมงาย

ปลัดขิกพลิกผันกามตัณหา

กลสมีสีกาเข้ากอดกาย

กิเลสพิษอวิชาพราพราย

เครือข่ายเคลือบแคลงแฝงลึกล้ำ

ลึกลับซับซ้อนจิวรหมอง

พุทธบุตรมุดมืองต้องกลืนกล้ำ

บัวรองบาทบัดนี้แทรกสิดำ

กาหุงทิพย์นาธรรมถึงยามพลบ

กาหุงทิพย์นาธรรมถึงยามพลบ

กาหุงทิพย์นาธรรมถึงยามพลบ

กาหุงทิพย์นาธรรมถึงยามพลบ ???

(คลื่นซัดฝั่งทราย, น.12)

เป็นอีกปรากฏการณ์หนึ่งที่เกิดขึ้นในดินแดนศาสนา เมื่อบุญถูกทำให้เป็นสินค้า พระสงฆ์ขายบุญแก่ผู้ศรัทธาด้วยโฆษณาว่าทำบุญทำทานมาก ๆ ได้ไปสวรรค์ มีพักกว่าสอนให้โยมลุ่มหลงไสยศาสตร์ซึ่งผิดไปจากคำสอนของพระพุทธเจ้า มันจึงมีเสียงสะท้อนถึงวงการสงฆ์ว่าศาสนาเสื่อมไปแล้วหรืออย่างไร และนั่นเป็นอีกแรงผลักดันหนึ่งที่ทำให้เราเห็นภาพสามเณรที่เป็นยุวสงฆ์รุ่นใหม่ออกมาตั้งคำถามต่อพระผู้ใหญ่ระดับมหาเถรสมาคมการบริหารกิจการคณะสงฆ์

ในบทกวีสุดท้าย ผู้เขียนขอยกกวีขนาดยาวที่ผู้ประพันธ์แบ่งเป็น 3 ตอนเรียกว่า “ฉบับที่ 1” “ฉบับที่ 2” และ “ฉบับที่ 3” ตามลำดับแต่ละตอนใช้ชื่อเดียวกันคือ “เพลงยาว..ถึง รมต.ศึกษา” ว่าโดยทั่วไปเพลงยาวเป็นหนึ่งในชนบดินทร์ลักษ์ไทย ใช้สัมผัสแบบกลอนสุภาพไม่จำกัดความยาวในการแต่ง แรกเดิมทีเพลงยาวใช้ในการส่งสารเกี่ยวพาราสิระหว่างชายหญิง นักวรรณคดีไทยเชื่อว่าเพลงยาวปรากฏขึ้นครั้งแรกสมัยอยุธยา มีเรื่องเล่าแทรกขำ ๆ ปนมากับประวัติศาสตร์เพลงยาวว่าเป็นต้นกำเนิดคำว่า “ลงเอย” ในภาษาไทยที่หมายถึงการตกลงปลงใจที่จะร่วมใช้ชีวิตคู่กันด้วย

ผู้เขียนเห็นว่าศิวกานต์ ปทุมสูติ คงตั้งใจที่จะใช้เพลงยาวล้อเลียนเชิงออกแกลงการณเป็นจดหมายเปิดผนึกไปยังท่านรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการนั้นแหละ (สมัยนั้นจะเป็นใครลองค้นดูเอานะครับ ผมก็ยังไม่ได้ค้นเหมือนกัน) แต่ผู้ประพันธ์คงไม่ได้จำเพาะเจาะจงรัฐมนตรีศึกษาท่านใดเป็นพิเศษ (หรือกม้ง) คงเหมารวม (หนักกว่าเดิมอีก) ผู้มีอำนาจในระบบการศึกษานั้นแหละที่จะช่วยแก้ปัญหาให้กับเยาวชนได้

เพลงยาวถึง รมต.ศึกษา ของศิวกานต์ผ่านมาแล้วกว่า 30 ปี ยังเป็นสิ่งที่ย้ำเตือนปัญหาของการศึกษาไทยว่ายังคงย่ำอยู่กับที่ กลับไปที่ข้อเรียกร้องของกลุ่มเยาวชนในประเด็นเรื่องการศึกษาที่ถูกพูดถึงในวិพนธ์นี้ก็พูดถึงปัญหาเดิมเช่นเดียวกัน

เพลงยาวฉบับที่ 1 กวีขึ้นต้นว่า...

ประจรรักษ์อักษรปราสาชื่อ
ถพ่อจะว่าปากคั่นกระสันมือ
ก็ตามเถิดจะถืออำเภोज
เรียนถ้อยกระทุ้ความว่าเจ้าข้า
เจ้ากระทรวงศึกษาผู้เป็นใหญ่
ผู้กุมบังคับการศึกษาไทย
กำหนดเน้นเป็นไปในวันนี้
อนาคตเด็กไทยจะไปรอด
หรือมีดบอดฝากไว้พอคลายคลี่
พระเดชพระคุณพ่อกี้มากมี
เมื่อคิดดีทำดีค่อยทำดู

(เพลงยาวถึง รมต.ศึกษา, น. 64-70)

กวีใช้ตัวเองเรียกร้องเป็นกระบอกเสียงแทนเยาวชน เพื่อสื่อว่าการที่เขียนเพลงยาวฉบับนี้ก็เพราะเขียนออกมาจากหัวใจอันใสบริสุทธิ์ในฐานะเยาวชน โดยทั่วไปเด็กไทยจะถูกอบรมว่าต้องเคารพผู้ใหญ่ เชื่อฟังคำสั่งสอนไม่ดื้อหรือโต้เถียงครูบาอาจารย์ ในเพลงยาวบทแรกเราจึงเห็นภาพที่กวีเสนอว่าที่เขียนเพลงยาวนี้เขียนด้วยความจริงใจหากจะคิดว่าดีอรรัน ชุขชนก็ขอภัยในความเป็นเด็กที่ไม่รู้ประสีประสา แต่สิ่งที่จะพูดต่อไปนี้ก็ขอให้ท่านเจ้ากระทรวงได้รับฟังเพราะท่านเป็นผู้มีอำนาจสูงสุดในระบบการศึกษา เมื่อพิจารณาจากคำที่ใช้ในเพลงยาวเรายังได้เห็นชนชั้นที่กีดทับอยู่ในสังคมไทยด้วย

เพลงยาวฉบับที่ 2 ยังได้วิพากษ์หลักสูตรการเรียนการสอนไว้ด้วย ทำให้เราเห็นเค้าลางว่าครูเองก็ทำหน้าที่หนักมาก จนมีเสียงบ่นว่าทำงานประกันมากกว่างานสอน

ผู้น้อยคิดคำนึงถึงเยาวชน
ผู้เติบโตขึ้นมาเมื่อฟ้าเหลือง
เขาได้เรียนเขาได้รู้อยู่เนื่องเนื่อง
ว่าบ้านเมืองเนืองแน่นเช่นนั้น
หลักสูตรปั้นครูปั้นก็ปรุงปรับ
สังคมหลอมเล้าก็รับไว้ดี
ทั้งเลือกได้มีได้ในชีวิต
ผลย่อมชี้ชี้ชัดในตัวมัน

เพลงยาวฉบับที่ 3 เป็นบทสุดท้ายของเพลงยาวถึง รมต.ศึกษาผู้แต่งยังคงยืนยันกราน เป็นกระบอกเสียงให้กับเยาวชนเช่นเดิม ถ้อยคำน่าเสียงแว่วอนขอความเมตตาจากท่าน รัฐมนตรีเชิงว่าปัญหาเหล่านี้ท่านได้เห็นบ้างหรือไม่ คิดจะแก้ไขบ้างไหม อย่างที่คำสุดท้าย ของเพลงยาวที่ต้องลงท้ายด้วยคำว่า “ลงเอย” นั้น ปัญหาของเยาวชนกับท่านรัฐมนตรีจะ ลงเอยกันได้ไหม ดังท่อนสุดท้ายของเพลงยาวฉบับที่ 3 ว่า

ถ้าเด็กคือผ้าขาวบริสุทธิ์
ใครเล่าแต่้มเติมจุดที่ดำต่าง
และใครฤจะลบกลบผ้าฟาง
ให้พร่าพร่างสดใสไม่ขีดเขี้ยว
จึงเสียดสารศรัทธาวอนถวิล
อย่าตัดสินน้ำใจไม่แลเหลียว
พ่อไหวพ่อคุณหนึ่งที่พึ่งเดียว
ขอยึดเหนี่ยวเป็นที่หวังสักครั้งเอย ฯ

รายละเอียดประเด็นอื่น ๆ ที่ปรากฏอยู่ในกวีนิพนธ์ *คลื่นซัดฝั่งทราย (2530)* ยังมี อีกหลายประเด็นที่ไม่ได้กล่าวถึง เช่น ความอยู่ดีธรรม กฎหมาย ปัญหาความยากจน เป็นต้น

เมื่อพิจารณาบริบทกับตัวบทพร้อมกันแล้วจะเห็นว่าตัววรรณกรรมได้สะท้อนภาพ สังคมอย่างที่งานวรรณกรรมจะทำได้ ปัญหาทั้งหมดนี้เป็นเสียงแห่งกาลเวลาที่ยังคงค้างข้าม

ทศวรรษมาถึงปัจจุบันรุ่นเรา เหมือนคลื่นทะเลที่ซัดฝั่งทรายไม่เคยหยุด ในอดีตมันอาจเป็นสิ่งที่ต้องห้าม มันอาจไม่ถูกทำให้เป็นเรื่องที่เราพูดคุยกันได้ มากสุดเราทำเพียงแค่พูดคุยกันในวงเล็ก ๆ หรือต้องหลบตาทำเป็นไม่เห็น แต่ ณ วันนี้ มันกลายเป็นขบวนการขับเคลื่อนครั้งใหญ่ในหน้าประวัติศาสตร์ไทยไปแล้ว

เอกสารอ้างอิง

ศิวกานต์ ปทุมสูตร. (2530). *คลื่นซัดฝั่งทราย*. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ : สุวีริยาสาส์น.